

Ивана Е. Скендеровић¹
Универзитет Привредна академија
Факултет за примењени менаџмент, економију и финансије, Београд

ИСПОВЕДНИ ДИСКУРС У ДЕЛУ *SECRETUM* ФРАНЧЕСКА ПЕТРАРКЕ

Тема рада је анализа дела *Secretum* Франческа Петrarке, које се сматра аутокоментаром *Канџонијера*. У раду се истиче аутобиографски карактер дела, његов значај у контексту целокупног опуса Франческа Петrarке као јединог дела које није писано за публику, као и тесна веза са *Исповестима* Светог Августина, који је имао велики утицај на италијанског песника. Исповедни дискурс у три дијалога, који чине *Secretum*, утиче на начин на који се дело ишчитава, за разлику од свих осталих дела, која имају високопоетизован карактер. У тону исповести Петrarка сажима све значајне елементе свога живота, што уједно представља и репертоар мотива и тема карактеристичних за остала његова дела. На овај начин Петrarка у *Мојој тајни* сажима интимни доживљај сопственог света са поетским универзумом који чини његово стваралаштво.

Кључне речи: исповести, Петrarка, Свети Августин, религиозни спис, аутобиографија, *Канџонијер*.

Secretum – насћајање и намена

Моја тајна, односно *De secreto conflictu curarum mearum* („О тајном сукобу мојих брига”), или чешће и једноставније *Secretum*, јесте својеверсна исповедна аутобиографија Франческа Петrarке, која се у књижевности сматра аутокоментаром *Канџонијера*. Значајан је избор наслова, јер реч *conflictum* представља сукоб у песниковој личности, што је једно од основних литерарних места у *Канџонијеру*. Други важан елемент у наслову јесте реч *secretum* (тајна), која постаје синоним за ово Петrarкино дело, једино дело које није писано за објављивање, те ова његова „тајна” постаје најинтимнија и најличнија исповест:

„Il Secretum è il libro delle confessioni del Petrarca, è la storia, da lui stesso raccontata, del suo cuore e delle sue passioni. Nei tre dialoghi, che finge di aver con sant' Agostino, egli fruga e rifruga nel proprio io, se lo ricostruisce dinanzi con uno sforzo mirabile di obiettività, lo seziona, lo analizza con la cura minuziosa di un anatomista, lo pesa in ogni sua parte con i criteri d' acciaio di un giudice severo. Il valore autobiografico di questo lavoro sta nelle garanzie, che abbiamo della sua sincerità”² (Segre 1911:1).

1 inaskender@gmail.com

2 „*Secretum* је књига Петrarкиних исповести, то је прича коју је он сам испричао о свом срцу и својим страстима. У три дијалога, претварајући се да их води са Светим Августином, он претвара и претражује по сопственом ја, па га поново ствара улажући

Још један елемент који ово дело наводи на траг исповести јесте присуство Светог Августина као Петраркиног саговорника у три дијалога. Као писац *Исповести* Свети Августин оставља огроман траг на Петрарку, и на плану самог стваралаштва и на његова филозофско-етичка начела: „Egli l'amava, quel libro d'Agostino: l'amava come un fido e discreto compagno”³ (Segre 1911: 7). Као што Јаус тврди у својој *Естетички рецеиције*, у средњем веку заправо нема теорије жанрова у данашњем смислу, те су се дела по сличностима сврставала у одређене родовске категорије. Само припадање одређеном роду стварало је хоризонт очекивања код читалаца. У овом случају, Петраркина одлука да му Свети Августин буде саговорник повела је овај текст у правцу исповести, те такав тон и дискурс и преовлађују у дијалозима.

Моја џајна је дело сачињено од три дијалога, а имајући у виду да се ради о средњем веку, мора се уочити јака хришћанска симболика. У том тону ће се одвијати разговори између Петрарке и Светог Августина, јер ће се кретати ка једном исходишту – очишћењу од греха у хришћанском смислу.

Значајан је и избор форме. Дијалог је карактеристична форма за средњовековне трактате и расправе, по узору на античку књижевност. Сам песник у уводу говори да овај прозни облик преузима од Цицерона, а он од Платона, стога ова аутопоетичка изјава постаје и сведочење о угледању на античке узоре, али и својеврсни *emulatio*, односно такмичење с узором, што је опет део Петраркине тежње да досегне идеални живот латинског *auctora*.

Антитетичност Петраркине личности, која је централни део *Канцонијера*, овде се испољава у два лика: један је Франческо, који представља аутора у младости, а други је Свети Августин, отелотворење писца у зрелом добу. На овај начин Петраркин раскол постаје и физички отелотворен у два засебна лика. Антитеза, која у најсажетијем облику представља срж Петраркине поезике, овде означава супротност неба и земље, младог Франческа и Светог Августина.

Догађаји описани у дијалозима одвијају се између 1342. и 1343. године, што је један од тешких животних периода за песника. Петрарка почиње да пише своје исповести 1347. године, да би им се поново враћао 1349. и, у последњој редакцији, 1353. године. Како дијалози нису писани за објављивање, они постају познати тек век након Петраркине смрти. Први пут су штампани 1473. године.

Prohemium (Prefazione)

Чврста структура *Моје џајне* огледа се у три дијалога, којима претходи предговор (*Prohemium*), у коме Петрарка уводи амбијент будуће

задивљујуће напоре да буде објективан, сецира га, анализира га прецизношћу анатома, процењује сваки његов део држећи се челичних критеријума строгог судије. Аутобиографски карактер дела је гаранција његове искрености” (прев. аутора рада).

3 „Он је волео ту Августинову књигу: волео ју је као верног и поверљивог садруга” (прев. аутора рада).

нарације. Текст се уводи описом визије, типичног средњовековног мотива, блиског и самом Петрарки. Песнику се јавља Богородица, што је директна спона са *Канџонијером*, који се завршава канџоном у њену част, након што се земаљска љубав према Лаури претворила у узвишену, духовну љубав према Богородици. Сви епитети који су красили земаљску љубав приписују се сада узвишеној Мадони, како у *Канџонијери*, тако и овде: „mulier quedam inenarrabilis etatis et luminis, formaque non satis ab hominibus intellecta, incertum quibus viis adiisse videretur”⁴ (Petrarka: 1). Улога Богородице овде је потпуно јасна: долази грешном Петрарки у сусрет како би му помогла да окаје грехе и окрене срце *ad eterna sustuleris* (*alle cose eterne*; вечним стварима). Овде се не може избећи паралела са Дантеом, који на свом путу има сличне добротворке, које брину за његову душу (Беатриче, Света Луција и Богородица).

У друштву Богородице појављује се и фигура за коју песник закључује да мора бити нико други до Истина, сишла с неба да просуђује речи које ће бити изговорене. Ипак, када је покушао да је погледа, морао је да спусти поглед („igitur in terram oculos deicio”)⁵, јер је од светлости која је из ње сијала није могао гледати. Као песничка слика овај чин говори о грешном стању Франческовог духа који, дословно, није могао да погледа истини у очи. Неприметно, неосетно и потпуно у складу са визијом, појављује се лик Светог Августина. Петрарка га заправо препознаје по изгледу и тај опис, похвала чедности, смерности и мудрости заправо је први сусрет читаоца са свецем. Ефекат који се постиже изузетно је упечатљив, јер се прво нуди опис, па онда закључак да се ради о Светом Августину: „Non fuit necesse nomen percuntari: religiosus aspectus, frons modesta, graves oculi, sobrius incessus, habitus afer sed romana facundia gloriosissimi patris Augustini quoddam satis apertum indicium referebant”⁶ (Petrarka: 4).

Током сусрета с Богородицом, Истином и Светим Августином, Петрарка остаје нем, узвишених мисли и помешаних осећања страха, дивљења и поштовања. Истина говори свецу у име песника, који је скрајнут са сцене, али уједно и њена централна тема. Овде ваља истаћи неколико важних елемената. Пре свега, Истина као говорник постаје залог истинитости целокупне нарације. Друго, управо је Августин изабран да песнику помогне, јер га је Петрарка увек необично волео и поштовао, а „quod multo facilius in auditorum animum ab amato preceptore

4 „Una donna bella d’ineffabil luce e chiarezza, e di forme che mal si potrebbe da mente immaginare” (Petrarka 1857: 1); „Лепа госпа неописиве светлости и сјаја, и таквог лика какав се тешко може умом замислити” (прев. аутора рада).

5 „Atterrarli una seconda fiata” (Petrarka 1875: 7); „Спустих поглед по други пут” (прев. аутора рада).

6 „Ne ebbi mestieri a richieder chi fosse; che il religioso volto, la modesta fronte, gli occhi composti, il misurato passo, le sacre vesti e la romana fecondia mi diceano abbastanza ch’io m’avea dinanzi il glorioso padre Agostino” (Petrarka 1875: 8); „Могао сам да препознам ко је; јер су ми свето лице, скрушено чело, мудре очи, одмерен ход, свете хаље и римски говор довољно говорили да пред собом имам слављеног оца Августина” (прев. аутора рада).

transfunditur⁷ (Petrarka: 4). И најзад, најбитнији разлог за избор Светог Августина јесте његов земаљски живот, чије су муке толико личиле на Петраркино садашње стање: „et, nisi te presens forte felicitas miseriarum tuarum fecit immemorem, multa tu, dum corporeo carcere claudebaris, huic similia pertulisti⁸ (Petrarka: 4). Уводи се овде паралела између младог Августина, оптерећеног многим земаљским страстима и гресима и Петрарке, који пати од истих болести: „L' inclinazione fervida del Petrarca per le Confessioni di Agostino derivava dall'analogia, ch'egli sentiva esistere fra il proprio stato psicologico e quello, che è ritratto così potentemente nei primi e più importanti libri dell' opera del Santo⁹ (Segre 1911: 8). Ова два животна тока стапају се у један и стоје у антитези са исправношћу, коју симболизује Свети Августин. Први контакт свеца и Петрарке описује се овако: „simul me benigne intuens paternoque refovens complexu¹⁰ (Petrarka: 4). На овај начин се успоставља очински и заштитнички однос младог Франческа и светитеља, и на много начина Дантеово обраћање Вергилију *padre, disca, maestro* у *Божанственој комедији* могло би се преликати и на однос Петрарке и Августина.

На самом почетку разговора Свети Августин упућује „ut non tam michi quam toti humano generi fieri convitium videretur¹¹ (Petrarka: 5). Петрарка јесте ту да нађе излаз из сопствених грехова, али је и представник целокупног грешног човечанства, што је, поново, неизбежни заједнички мотив са *Божанственом комедијом*. На самом крају предговора Петрарка објашњава да пише из сећања, живог и јасног (као што и Данте свој еп пише из тако живог сећања да га „још страва мори” када се сети) и да нема намеру да стекне славу овим делом, већ да за себе сачува слаткоћу тих разговора. Ова аутопоетичка изјава сведочи о исповедном карактеру дела и интимном тону. На крају, обраћа се самој књижи. Ово је типичан поступак за поезију где последња строфа, *congedo*, представља опроштај од канцоне и обраћање облику. У овом случају то је молба да се „његова књижица” задовољи само једним читаоцем, песником самим и да остане његова тајна: *secretum enim meum*.

7 „Molto più agevole ne sia l'apprendimento ove se n'ami il maestro” (Petrarka 1875: 2);

„Много је лакше учење када се воли учитељ” (прев. аутора рада).

8 „Che se la presente felicità non ti toglie la memoria delle sofferte miserie, ricorderai siccome, quanto eri rinchiuso nel carcere terreno, fossi tu travagliato da infermità alle costui somiglianti” (Petrarka 1875: 8); „Ако те садашња срећа није навела да заборавиш претрпљене муке, сетићеш се, када си био затворен у земаљском затвору, да је и тебе мучила болест слична болести његовој” (прев. аутора рада).

9 „Петраркино одушевљење Августиновим *Исповесцима* потиче из аналогije за коју је осећао да постоји између његовог сопственог психолошког стања и оног тако моћно приказаног у првим и најзначајнијим свечевим књигама” (прев. аутора рада).

10 „Volgendo si a me con affettuoso sguardo, paternamente abbracciommi” (Petrarka 1875: 2); „Окренувши се ка мени и нежно ме погледавши, очински ме је загрлио” (прев. аутора рада).

11 „Un rimprovero rivolto al genere umano che a me in particolare” (Petrarka 1875: 2); „Прекор упућен целом човечанству као и мени самом” (прев. аутора рада).

Liber primus (Dialogo primo)

Први дијалог успоставља однос учитељ-ученик између Светог Августина и Петрарке. На почетку Франческо је збуњен, да би постепено његов ум спознао истину и мудрост. Ова градација од незнања ка знању осликава и дидактички карактер дијалога.

Прва тема око које се два саговорника споре јесте човекова жеља да се избави од несреће, која према речима свеца није присутна, а што се коси са свим веровањима и учењима којима је Петрарка током свог образовања био опскрбљен. Због свога незнања песник трпи озбиљан прекор, а реакција песника потврђује однос учитељ-ученик између два лика, јер сам Петрарка признаје да је поцрвенео и да се осећа као „*pedagogis obiurgantibus, pueri solent*”.¹² Нетипично је за Петрарку да показује своју потчињеност у интелектуалном смислу, те се признање интелектуалне слабости може приписати само исповедном тону. Петрарка признаје своје грехе, чак описује своју тврдоглаву упорност да докаже своје погрешно становиште, али постепено, верујући у мудрост премудрог оца, сам признаје грешке. При томе фреквентно користи глагол *confessare* (*confiteor*) – признати, исповедити. Лица означена скраћеницама *Fr.* и *Aug.* представљају две стране једне личности, интроспекцију, разматрање најинтимнијих проблема, с циљем да се дође до истине, до спознаје и самоспознаје. Петрарка исповеда сопствена разматрања о људској, иако заправо својој, несрећи и начинима да се од ње избави.

Важан моменат у тексту јесте Петраркино признање да је читајући Августинове *Исјовести* читао о сопственим мукама: „*legere me arbitrer non alienam sed propriam mee peregrinationis historiam*”¹³ (Petrarka: 12). Овим путем поета још једном повезује свој живот са животом свеца, али и жанр исповести са сопственим текстом.

Тема узвишене среће (*summe felicitatis*) кулминира када Августин открива да, ако се она жели досегнути, само се мора желети. Неопходно је одрећи се свих других жеља, а посебно земљских. У том литерарном разрешењу Петрарка признаје најинтимнију борбу са самим собом: тражи савет како да се избави од земаљских жудњи, од онога око чега се исплео цео његов живот. Савет је: мисао о смрти. Највећи проблем је што мисао о смрти „*sed que nec satis alte descendant nec satis tenaciter hereant*”¹⁴ (Petrarka: 17). Земаљске жудње које одвлаче песника од узвишене среће јесу и одувек су биле Лаурина лепота и жеља за песничком славом.

Искрено, отворено и без задршке Петрарка се јада због своје несреће, наглашава своје тегобне мисли о смрти, а онда још дубље пати

12 „*Ragazzo sgridato dal pedagogo*”; „Дечак кога је прекорио учитељ” (прев. аутора рада).

13 „*Non l'altrui storia, ma quella de' miei traviaementi*” (Petrarka 1875: 2); „Не туђу причу, већ о својим мукама” (прев. аутора рада).

14 „*Non s'inflisse tutto nell'animo, ne vi rimase troppo a lungo come dovea*” (Petrarka 1875: 14); „Није се цела увукла у душу, нити је тамо остала дуго колико је требало” (прев. аутора рада).

јер га оне нису промениле, „ego autem idem sim adhuc qui fueram prius”¹⁵ (Petrarka: 19). Ефектан тон овом делу првог дијалога даје се формом питања. Понављајући делом реторичка питања, што се види из узастопности истих, а делом питања упућена свецу, ишчитава се првенствено пишев унутрашњи монолог, пре него део разговора.

Описујући свој живот, писац користи веома карактеристичне мотиве: лука, олуја, Господ на кормилу његове лађе. Ова наутичка метафора јесте један од лајтмотива „Канционијера”. Понављање мотива показује колико је Петрарка био чврсто везан за своја дела и колико је његов живот био у спреси са његовим стваралаштвом и то не путем фактографско-аутобиографских елемената, већ кроз саму срж његове личности и мисли.

Оно што Петрарку везује за земљу и одваја од небеског пута јесте Лаура. Петрарка је јесте целога живота волео, али у младости је не види онако како је види у данима своје мудрости. А речи Светог Августина и јесу речи остарелог песника. Свестан је божанске природе госпоине, и то се никада не мења, али је сада свестан и њеног земаљског затвора, тела, опхрвеног многим страстима. Значајно је упутити на чињеницу да се оваква Лаура нигде у *Канционијеру* не помиње. Иако у збирци песник увиђа своју грешност, окреће се Богородици за помоћ и пут, он заправо никада није постао у потпуности другачији, никада у суштини није напустио свој пут љубави, о чему сведочи и пролог *Расутих стихова: quand'era in parte altr'uomo da quel ch'i sono* (1. сонет). Делимична промена сведочи о непрестаној везаности за земаљску љубав. Овде, ипак, где литерарни елементи нису у првом плану, Петрарка се скоро у потпуности одриче своје љубавне страсти. Закључак је јасан: исповеда своју истину, реалну, не литерарну, не ради стваралаштва, већ ради истине.

Liber secundus (Dialogo secondo)

Будући да је други дијалог место разматрања седам смртних грехова, писац их, један по један, исповеда. Гласом Светог Августина Петрарка признаје, али претходно разматра, своје грехе. У овом дијалогу кулминира религиозни карактер дела, где италијански песник, први и једини пут у својим списима, себе не представља као идеалног песника. Први грех, охолост, Августин приписује Петрарки из три разлога: „ingenio et librorum lectione multorum; gloriaris eloquio, et forma morituri corporis delectaris”¹⁶ (Petrarka: 25). Иако у контексту греха, овде се истичу неке од Петраркиних највећих врлина: ум, образованост, реторичка вештина, наочит изглед. Чак и током исповеди, Петраркиним текстом ипак провејавају елементи идеализоване аутобиографије, на трагу епистоле *Поштомцима*. Ипак, у епистоли *Поштомцима* Петрарка се дичи својом поја-

15 „Ed io rimango sempre lo stesso” (Petrarca 1875: 2); „А ја увек остајем исти” (прев. аутора рада).

16 „Per l'ingenio, per la lettura di molti libri, per l'eloquenza, per la bellezza di corpo” (Petrarca 1875: 21); „Због ингенијума, због читања многих књига, говорничке вештине, због лепоте тела” (прев. аутора рада).

вом, својим здрављем, виталношћу тела. Овде се те врлине претварају у своју супротност, што упућује на исповедни карактер, писање без предумишљаја и идеје о слици коју жели да остави о себи. Један од највећих Петраркиних грехова јесте амбиција, али она је уско повезана са његовом песничком делатношћу. Његова жеља за успехом јесте жеља за лоровим венцем. Овај мотив песника и песништва прожима се кроз читаво дело. Петрарка неумољиво инсистира на томе да је песник, да је то неодвојив део његовог живота, онај који му је донео славу и срећу, али га и одвојио од праве, божанске среће, ка којој сада покушава да нађе пут.

Ипак, песник је за свога грешнога живота имао и врлине. Себе не оптужује за прождрљивост, нити за махнитост, као ни за завист. За сваки од грехова за који је бивао оптужен Петрарка је имао неку врсту одбране. Иако на крају увиђа сваки грех и тако потврђује прочишћујућу сврху ових дијалога, увек је спреман да одбрани себе, или барем то да покуша. Међутим, то није случај са грехом пожуде. Одмах признаје да се због ње много напатио и да „*immobile saxum aliquod esse maluerim, quam tam multis corporis mei motibus turbari*”¹⁷ (Petrarka: 38). Гласом Светог Августина указује на неопходност чисте душе и прочишћења од пожуде, али сам покушај да се оспори постојање овог греха говори о његовој важности у песниковом животу. Супротстављање ставова Франческа и Августина по овом питању представља сталну подвојеност у Петраркиној личности између љубави и жеље за узвишеношћу.

Петрарка детаљно описује стање своје душе у једном тренутку, враћајући се при томе на своју меланхолију и тугу. Он за то своје стање каже да је *tristo, misero, aspro* и *orrendo* (*tristitia et aspera et misera et horrenda* – тужно, бедно, чемерно и ужасно). „*Nec autem pestis tam tenaciter me arripit interdum, ut integros dies noctesque illigatum torqueat*”¹⁸ (Petrarka: 41), каже песник о себи. Своје душевно стање песник овде описује истим оним мотивима којима је у „Канцонијеру” описивао своје љубавне јаде. Ипак, овде разлог таквог стања није Лаура, већ то стање само од себе постоји и храни се сопственом патњом, која се тако увећава. Петрарка овде оштро и веома директно себе преиспитује, не би ли дошао до узрока такве мизерије. Једну по једну, почев од егзистенционалних мука (глад, жеђ, хладноћа), Свети Августин анализира и уклања њихове узроке. Па ипак, Петрарка, иако не може пронаћи конкретан разлог за своју *malinconia* (*tristitia*), тврди да је судбина према њему „*imo avarissime, imo iniquissime, imo superbissime, imo crudelissima*” (веома оштра, неправедна, охола, окрутна). Иако набраја несреће породичне и личне природе, и конкретне и филозофски интониране, Августин налази начин да им свима умањи значај. И то је управо оно што упућује још једном на циљ

17 „*Saria pur meglio ch'io fossi un'immobile pietra anzi che provare nelle membra contanto vivo commovimento*” (Petrarka 1875: 31); „Боље би било да сам непомични камен, него што у телу осећам овако живо осећање” (прев. аутора рада).

18 „*Questa maligna e tenace tanto mi stringe che nè giorno nè notte allenta le sue catene*” (Petrarka 1875: 34); „Ова зла и упорна страст толико ме мучи, да ни дању ни ноћу не попушта своје ланце” (прев. аутора рада).

ових разговора – да песник спозна праву вредност и занемари земаљско, да онај млади и неискусни Петрарка постане мудри човек, који је своје младачачке грехе преобратио у само једну жудњу – жудњу за Богом.

Узроци Петраркине несреће нису, и он на томе више пута инсистира, само личне природе. Његова туга је и због других, али и „*mestissimam turbulentissimamque urbem terrarum omnium*”¹⁹ (Petrarka: 47). Петрарка исказује оштру, али истовремено жалостиву и тужну критику Фиренце, града препуног порока, прљавштине (физичке и моралне) и посрнулог друштва. Песник огорчено критикује град, али из његових речи просијава љубав и жал због таквог стања, у коме „*in infernum vivens descendisse*”²⁰ (Petrarka: 48). Наведени цитат јасна је реминисценција на Дантеов „Пакао”, за који је Петрарка упорно тврдио да га никада није читао. Ипак, у интимности исповедног дела, реминисценције на *Божанствену комедију* јављају се више од једанпут. Опште стање града, и то јесте скоро увек карактеристика Петраркиних дела, тесно је повезано с његовим личним емоцијама, а овај вид егоцентризма део је његове поетске тематике. У овом случају зло које је снашло Фиренцу представља конкретну немогућност за живот, осујећење његовог идеалног живота песника и то се јасно уочава из речи које му упућује Свети Августин: „*Doles quod importunum studiis tuis locum nactus es*”²¹ (Petrarka: 48).

Други дијалог завршава се једним јасним закључком. Августин даје Петрарки веома конкретне, па чак и практичне савете како да одагна своју несрећу: „*quantum ve tibi turbidum spectaculum compassionis attulerit, tantum gaudii afferet proprie sortis, alienis periculis collata, securitas*”²² (Petrarka: 51). На овај начин Петрарка завршава један део свога пута. Иако је почео гресима, овај дијалог има срећан и узвишен завршетак и Петрарка га тако приводи крају радујући се трећем, и последњем, разговору са свецем.

Liber tertitus (Dialogo terzo)

Последњи дијалог јесте кулминација и у структуралном смислу (последњи и најдужи), али и у тематском. Петрарка сам антиципира важност овог разговора Августиновим упозорењем да ће бити говора о *asperiora laturum* (најчемернијим стварима). То су *cathene* песниковог живота – *amor et gloria* (љубав и слава, као што на више места подсећа

19 „*di quell'abbietissima e tristissima tra tutte le città della terra*” (Petrarka 1875: 40); „Збор најбеднијег и најтужнијег међу свим градовима на свету” (прев. аутора рада).

20 „*Vivo ancora, io sia disceso nell'inferno*” (Petrarka 1875: 40); „Још увек жив, као да сићош у пакао” (прев. аутора рада).

21 „*A te disgrada troppo il menare la vita in luoghi tanto avversi ai tuoi studi*” (Petrarka 1875:40); „Тебе превише мучи што живиш живот у местима толико другачијим од твојих студија” (прев. аутора рада).

22 „*Quanto maggior pietà si desterà nell'anima al triste aspetto delle sciagure altrui, e tanto maggior compiacenza ti verrà dal sentirti sicuro*” (Petrarka 1875: 42); „Што се већа самилост пробуди у твојој души за недаће других, то ћеш се сигурнијим осећати” (прев. аутора рада).

у *Канцонијеру*), обе тако лепе да их и не види као „*cathenas sed divitias arbitraris*”²³ (Petrarca: 53). Директно у антитези стоје Петраркини и Августинови описи ових ланаца. Светац их назива злима, док их Петрарка доживљава као најсветлији део душе. Ако се узме у обзир да су ова два лика заправо два ступња у развоју Петраркине личности, постаје очит раскол који је обележио како његов живот, тако и његову поезију. Исти принцип контраста присутан је у одређењу љубави. С једне стране Августин говори о љубави као лудости највећој од свих, док је песник представља и брани као најузвишенију и највреднију ствар, приписујући јој све карактеристике оплеменењујуће љубави: „*Illa iuvenilem animum ab omni turpitudine revocavit, uncoque, ut aiunt, retraxit, atque alta compulsi spectare*”²⁴ (Petrarca: 58), типичне за средњовековну поезију још од слатког новог стила чију традицију, између осталог, Петрарка и јесте наследио. Њега није обузело „смртно биће” већ „сјај њених врлина”. Овај став Петрарка брани најупорније и најсамоувереније од свих других. Противуречно Августиновој тврдњи да је предмет његове љубави смртна жена, песник уздиже њене божанске наднаравне особине, издвајајући је од свих других бића. У свечевом говору на тренутке се назире Петрарка из „Канцонијера”. Светац подсећа на могућу Лаурину смрт и на њену старост. Исти мотиви јављају се у збирци, али као докази непролазности љубави, док овде, напротив, треба да покажу њену ограниченост, и временску и вредносну. Овај тренутак чврсто је повезан са „Канцонијером” и другим делом збирке када се описује Лаурина смрт и песников бол, али и 12. сонетом у коме се даје опис Лауре у старости. На теми љубави задржавају се најдуже, о њој најсрчаније дискутују, овај грех Петрарка најупорније брани. Све су то значајни показатељи важности Лауре за песников живот. Његова борба са самим собом око праве вредности љубави налази се насупрот могућег одвајања од божанског пута – а та борба је лајтмотив Петраркиног поетског дела – овде се отелотворила у два физички одвојена саговорника, а то су два дела песникове душе у вечном сукобу. Зато се ликови овог дијалога толико дуго надмудрују и убеђују. Песник никад раније није могао до краја разлучити да ли је његова љубав грех. Управо зато та друга страна његове личности налази свој пут кроз Светог Августина, чије речи предстваљају ништа друго до набрајање мука које су проистекле из те љубави: „*Ab amore celestium elongavit animum et a Creatore ad creaturam desiderium inclinavit. Que una quidem ad mortem pronior fuit via*”²⁵ (Petrarca: 60). Ова вербална и ло-

23 „*Catene, ma quale ricco ornamento*” (Petrarca 1875: 44); „Не ланци, већ скупоцени украс” (прев. аутора рада).

24 „*Ella tenne lontano il giovanile animo da ogni bassezza e, di stretta morsa infrenandolo, lo spinse a riguardare nell'alto*” (Petrarca 1875: 49); „Она је држала младалачки дух далеко од сваке нискости, и зауздавајући га од сваког порока, нагнала га да гледа високо” (прев. аутора рада).

25 „*Ella, dilungandosi dall'amore del cielo, in cambio del creatore ti fece inchinar l'animo alla creatura, e ciò fu che agevolmente ti menò a morte*” (Petrarca 1875: 50); „Она, одвајајући те од љубави према небу, уместо према творцу учинила је да окренеш душу смртном бићу, и то је било оно што те брзо повело ка смрти” (прев. аутора рада).

гичка борба између Франческа и Светог Августина прави је одраз борбе која се у Петрарки водила скоро читавог живота. На крају он пристаје да се излечи и признаје своју болест и свој грех и та љубав ипак прелази границу грешног. Болесни дух, према речима свеца, може се излечити једино ако песник оде далеко тако да „*edocendum animum deponere que premunt, atque ita, sine spe reditus, abeundum*”²⁶ (Petrarka: 70). Управо оно што је Петрарка описивао као свој спас у сонетима (бег, склањање од људи, самоћу), сада Августин осуђује. Ваља отићи далеко, али међу људе, избегавајући позната места и пределе. Оно што је било у *Канционијеру* сада се потире. На тај начин, кроз путовање, Петрарка описује своју промену, пут који је прешао од заљубљеног песника до филозофа с тежњом ка небу и узвишености.

Приближавајући се крају списа, Петрарка смирује интензитет поведеања, дијалог Светог Августина преовлађује уз тек понеки Франческов кратки одговор. Светац више не прекорева онако жучно и упорно, већ очински мирно, брижно, строго, али молећиво скреће пажњу песнику на године које је испунио, на старост која му се неумитно ближи, те на детињарије којих се мора оканити и мислити на скору смрт. Овде почиње она крајња промена, писац на неколико страна описује ту промену која се десила у његовој личности. Ови дуги Августинови монолози заправо се чине као сума свих тежњи Петраркиних да се окане љубави која га је одвајала од Бога, да преокрене свој дотадашњи живот, који су испуњавале љубав према Лаури и према ловору.

Последњи Петраркин грех јесте жеља за славом. И он га одмах признаје. У овом тренутку он је већ толико промењен и упио је толико мудрости да у овом делу разговора одмах прихвата своје грешке, желећи силно да их поправи. Ипак, свест о свом великом песничком умећу је присутна. Петрарка за свој еп *Африка* каже да је „*reclarum nempe rarumque opus et egregium*”²⁷ (Petrarka: 82). У томе је његов велики грех, истог исхода као и љубав према Лаури. Ипак, иако одмах признаје овај грех, тешко га се одриче, упорно покушава да покаже да је земаљска слава достојна живих људи и да их у царству небеском чека вечна слава, као виши облик ове земаљске. На неки начин Петрарка се и не одриче своје славе, само је ставља на друго место, иза врлине.

Као што је речено, Августинови говори постају све дужи, а Франческове опаске кратке и најчешће слагање са свецем. На овај начин Петрарка постепено брише младог Франческа, а рађа се нови, освешћени и прочишћени од греха – Петрарка. Уз многе захвалности италијански песник се опрашта од свог добротвора обећавајући: „*rectum callem salutis apprehendere*”²⁸ (Petrarka: 91). Ово обећање представља крај дијалога и почетак новог, измењеног песниковог живота.

26 „Troncare a te stesso ogni speranza di ritorno” (Petrarka 1875: 59); „Уклони од себе сваку наду за повратак” (прев. аутора рада).

27 „Un’opera bellissima, rara ed eccellente” (Petrarka 1875: 69); „Једно прелепо дело, јединствено и изузетно” (прев. аутора рада).

28 „M’avvierò idritto alla salute” (Petrarka 1875: 76); „Кренућу путем спаса” (прев. аутора рада).

Закључна разматрања: исход дијалога

Ова три дијалога представљају пут Петрарке од грешника до онога који жели да се од греха спаси. На сличан начин и *Канцонијер* представља пут од земаљске до небеске љубави, од једне госпе до друге. Овде постоји јасна градација од првог дијалога у коме се, иако поштује и разуме истинитост жеља Светог Августина, песник брани од оптужби доказујући своју исправност у многим питањима. Како текст одмиче, речи свеца се све јаче укоренењују у Петраркин ум и све што он жели јесте да крене путем спаса.

Као што Финци (1900: 95) каже, песник се исповеда и, наведен мудрим саветима свеца, открива своје слабости и страсти:

„In tre libri di dialogo tra lui e sant' Agostino egli conduce il suo interlocutore a scrutare con inesorabile persistenza entro ai misteri del proprio cuore e a mettere a nudo tutte le pecche segrete. Egli finge achemirsi, finge tentar di sfuggire alle incalzanti domande ed argomentazioni del santo; ma, stretto da ogni banda senza quartiere, è costretto a confessare il vero delle proprie debolezze e delle proprie passioni”²⁹.

Све песникове емоције, од беса до туге, исказане су у овом тексту без икакве задршке. Његове тајне су приказане без поетског улепшавања, или би бар тако требало да буде. Ипак, не може се занемарити чињеница да је дијалог написан по узору на дијалоге античке традиције, да је велики део излагања и једног и другог лика препун силогизама и логичког надмудривања, реторичких фигура и поетских одлика Петраркиног стваралаштва. Чак иако није писан за публику, писан је као да јесте. Ипак, оно што га раздваја од других дела јесте чињеница да Петрарка не идеализује, или не бар у великој мери, слику коју оставља о себи. Без тајни говори о ономе што га мучи и овде више него било где другде та мука излази на видело. То је његова унутрашња борба, раскол између жељеног стања духа и душе и оног постојећег, оптерећеног грехом и жељом да се од њега очисти. Опет ваља нагласити да је тај раскол отелотворен у два лика Петрарке, његовом идеалном ЈА (Свети Августин) и реалном ЈА (Франческо). Ипак, ова два лика се на крају усаглашавају, Франческо одлучује да крене правим и исправним путем, попут онога којим је Свети Августин својевремено кренуо.

Листа референци:

Finci 1900: G. Finzi, *Petrarca*, Firenze: G. Barbèra Editore.

Jaus 1978: H.R. Jaus, *Estetika recepcije*, Beograd: Nolit.

²⁹ „У три књиге дијалога између њега и Светог Августина, светац наводи свог саговорника да неумољивом истрајношћу проматра тајне сопственог срца и да оголи све своје тајне грехе. Он покушава да се заштити, претвара се да жели да побегне од притиска свечевих питања и аргумената; али, опкољен са свих страна, приморан је да исповеди истину о сопственим слабостима и сопственим страстима” (прев. аутора рада).

- Pantić 1963: M. Pantić, *Poetika humanizma i renesanse*, Beograd: Prosveta.
- Petrarka 1886: F. Petrarca, *Rime*, Firenze: G. Barbèra editore.
- Petrarka 1875: F. Petrarca, *Del disprezzo del mondo, dialoghi tre*, Milano: Tipi di Luigi di Giacomo Pirola
- Petrarka, Francesco. *De secreto conflictu curarum mearum*. <http://www.liberliber.it/mediateca/libri/p/petrarca/de_secreto_conflictu_curarum_mearum/pdf/de_sec_p.pdf> 30.09.2016.
- Ruse 1993: Ž. Ruse, *Oblik i značenje*, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojinovića.
- Segre 1911: C. Segrè, *Studi petrarcheschi*, Firenze: Successori Le Monnier.

Ivana E. Skenderović

CONFESSIONAL DISCOURSE IN *SECRETUM* BY FRANCESCO PETRARCH

Summary

This paper aims to analyse Petrarch's *Secretum* as his autocommentary on *Canzoniere*. The paper highlights the importance of *Secretum* in the context of Petrarch's opus as his only work not written for an audience. Autobiographical expression is significant for Petrarch due to his constant wish to leave behind an ideal image of himself as a poet (the best example is his epistle *Posteritati*). Another important element is a close relationship with the *Confessions* of St. Augustine, whose writings had a major impact on the Italian poet. Confessional discourse of Petrarch's writing affects the way in which *Secretum* is read, as this is his only work which is not entirely marked by his highly poeticized style. The major topic of three dialogues is the life of the poet and his sins, which he is trying to analyse and comprehend. In this context it is particularly important to mention his two desires (*due catene*, as he calls them in *Canzoniere*): Laura and laurel. The love for Laura and the poetic glory (represented by laurel) are two stumbling stones on his religious path. Guided by Saint, Petrarch recognizes all of his sins, one at a time, and decides to change his life. However, he never, not even at the very end, renounces his two loves, which is an important motif in *Canzoniere*. In a confessional tone, Petrarch summarizes all significant elements of his life, which also represents the repertoire of motifs and themes characteristic for his opus. The most important stylistic figure of *Canzoniere*, antithesis, is represented here by two different characters: Francesco as a young poet, and St. Augustine as his older and wiser self. Petrarch thus summarizes the intimate experience of the real world with his own poetic universe.

Keywords: confession, Petrarch, St. Augustine, religious manuscript, autobiography, *Canzoniere*

Примљен 5. новембра 2016. године
Прихваћен 1. априла 2017. године